

LUCIJA STEPANČIČ

Marko Uršič: *Štirje časi. Filozofski pogovori in samogovori. Pomlad: prvi čas. Cankarjeva založba 2002.*

"*De te fabula narratur*", opozarja mojster v najnovejši knjigi Marka Uršiča. "O tebi govori zgodba. Novoveški filozof začenja meditirati tako, da premišljuje o sebi." Rdeča nit *Štirih časov* ostaja filozofska, kar pa ne pomeni, da iz svojega ozvezdja izključuje konkretnega človeka z vsakdanjimi, vendar še kako bolečimi problemi. Zgodba *Pomladi, prvega časa* se pričinja z nesrečno zaljubljenostjo filozofskega "vajenca", študenta Janeza, in se izoblikuje skozi pogovore s filozofskim mojstrom Brunom, *sopotnikom v času in prostoru*. Marija, mojstrova prijateljica, ter Anželo, vaški posebnež, pa razpravo občasno obogatita z zasuki v nepredvidene smeri.

Marko Uršič, literarni stvaritelj "sopotnikov", že zaradi profesure na filozofski fakulteti po vsej verjetnosti dobro pozna dolžino sence, ki jo filozofska tradicija meče na ranljivo zavest, razkol med plemenito problematiko modroslovja in krvavo zaresnimi dvomi mladosti. Pomisleki sicer ohranjajo svojo veljavo, vendar jim ponuja pomenljivo alternativo: "Eksistencialni obup morda res privede človeka na pot filozofije, kot je menil Kierkegaard, toda najprej po tej poti vodi misleca čudenje in iz njega izvirajoča radovednost, želja po spoznanju in zrela ljubezen do modrosti."

"Razum je ljubeč, razum je subjekt," je svoje čase pisal Giodano Bruno. Je "osebna, doživeta, zavezujoča, duhovna" filozofija le tista, ki je taka že na prvi pogled? V nadaljevanju se namreč lahko na vzpodbuden način prepričamo, da tudi najbolj abstraktni filozofski sistemi obdržijo grafološke značilnosti svojih

avtorjev, da ostajajo seizmografi njihovih duševnosti. Debata, ki je sprva obetala postati filozofska (če ne že kar psihološka) posvetovalnica, se v drugem delu spontano prevesi v razpravo o času in prostoru. Kot napoved preobrata že ob koncu prvega dela, *O sebi*, služi Hardingova vizija "brez jaza, ki naj bi tičal v glavi – je pa zato ves svet tam, kjer je bil prej jaz". Čudenje kot alternativa trpljenju? Je trpeči jaz lahko še isti, ko ostrmi nad dejstvom, da čas in prostor sploh sta, in se morda dokoplje celo do "niča, ki poraja svet, da bi se v njem prepoznal?" Problematika v drugem delu, *O času in prostoru*, ustreza tako kierkegaardovsko razpoloženemu Vajencu, ki ga zaznamuje neskončno hrepenenje po nedosegljivem, nadsistemskem onstranstvu, kot tudi znanstvenemu temperamentu mojstra. Tematika vedno znova preseneča s svojo mnogoplastnostjo, saj na mojstrovo največje veselje predstavlja izziv najrazličnejšim disciplinam: od mehanike, fizike in teologije, do geometrije, kozmologije, slikarske perspektive in psihologije. V preteklosti je prispevala nekaj najlepših vizij: od Platonove gibajoče se podobe večnosti, Avguštinovih dvoran spomina in spusta duše v časenje sveta, kot ga je videl Plotin, do razmislekov, ki jih navdihuje beneška umetnost, Swedenbogovih angelov in Proustovega *Izgubljenega časa*. Celovita predstavitev pa zajema tudi Aristotela, Kanta, Bergsona, Husserla, pa seveda Einsteina in Gödla. Avtor dobro ve, kako vznemirljiva je lahko polemika na to temo (na tem mestu je predstavljena skozi dopisovanje med Leibnizem in Newtonovim somišljenikom Clarkom). Obenem poudarja, da je poznavanje časa in prostora (osebno vztraja pri tem vrstnem redu) izhodišče za premislek o naravi.

V tretjem delu, *O naravi*, se, "ko sulica prebode nebesni obok", mišljenje neskončnosti ponovno obrne. In ne le po zaslugi terana, v katerem "ni eteričnih višav, v njem so temne zemeljske globine". Podobno pot nakazujejo tudi sledovi Giordana Bruna, ki je z razsrediščenjem vesolja odprl nove možnosti panteizmu: neskončnemu stvarstvu je imanenten neskončni Bog. Distinkcija med kvantitativno neskončnostjo stvarstva in kvalitativno neskončnostjo Boga rezultira v procesni teologiji, ki je svoj čas navdihnili Schellinga, Whiteheada in Junga, in tudi danes, kot se zdi, odpira nove možnosti.

Marko Uršič, ki ne skriva naklonjenosti do panteizma, postane izrazito oseben, ko pripoveduje o "presežnosti, ki razodeva Boga v tem svetu, edinem svetu, ki ga poznamo in v njem živimo. Kajti življenje je v svojih najglobljih izvirih odvisno od presežnosti." Blizu pa mu je tudi Spinozova umska ljubezen do Boga, "njen mir in zbranost, predvsem pa strpnost do tistih, ki verujejo drugače". Pod vplivom mojstrove prijateljice Marije, "praktične panteistke", se izrazito moška debata približa poetičnim razsežnostim tovrstnega pogleda na svet. Schellingovi zastavki v *Vekovih sveta* se dopolnjujejo s poetično prozo njegovega prijatelja Hölderlina, racionalni filozofski diskurz pa se presega ob misli na "Pradejanje večnosti".

Če je po Schellingu življenje nastalo iz hrepenenja večnosti po sami sebi – iz česa pa je nastalo po (sodobnih) kozmoloških teorijah? Seveda ne gre le za

preprosto preimenovanje, ko stvariteljsko zaslugo pripišemo kozmičnim principom, saj kozmos po vsej verjetnosti ne hrepeni sam po sebi, vsaj ne na način, ki bi ga bil zmožen zaznati romantični zanesenjak. Nadvse pomenljivo in izzivalno pa vendarle ostaja dejstvo, da kozmologija s svojimi eksaktnimi fizikalnimi metodami odgovarja na povsem metafizična (filozofska in celo teološka) vprašanja. Zadnje poglavje, *O pračudežu*, predstavlja aktualni kozmološki model, našo sedanjo "celoto idealizacij v okviru teorije", obenem pa opozarja na pojme, ki ostajajo nezadostno razjasnjeni: med prvimi sodi mednje *creatio ex nihilo*, stvarjenje iz niča, vprašanje začetka časa in cela vrsta nesporazumov, ki nastajajo "zaradi ne dovolj reflektiranega pojma neskončnosti". Kljub pomanjkljivostim – morda pa prav zaradi njih – kozmologija ne neha privlačevati. Tako kot je treba priznati, da prav izsledki eksaktnega raziskovanja omogočajo nove vpoglede, celo podobe in emocije. Naši predniki pač niso poznali tesnobe ob dejstvu, "da bi le za milijoninko drugačna začetna hitrost raztezanja vesolja preprečila nastanek galaksij, zvezd in nas samih". Brunova dilema, "ali je panteizem sploh združljiv s kozmologijo prapoka oziroma z razvojnim modelom vesolja", predstavlja, kot se zdi, tudi dilemo avtorja samega, vendar le na področju logične konsistence. Resnična zavezanost obeh pa velja čutu za presežno, ki se nepredvidljivo izgublja in spet pojavlja sredi meteža znanstvenih prijemov, v diskrepancah med nezdružljivimi teorijami.

So razhajanja med panteizmom in kozmologijo pomembnejša od ljubezenskih bridkosti? Filozofija nikoli ni zagotavljala imunosti na človeške probleme in pravilo, da se živemu človeku vse zgodi, ostaja v veljavi. Pa je vendar dobro še enkrat prisluhniti filozofom, ki razpravljajo o vsem, kar je treba na svoji koži izkusiti do konca, saj, kot pravi Descartes, "največje duše, o katerih govorim, najdejo v sebi zadovoljstvo ob vseh stvareh, ki se jim pripetijo, celo ob najbolj neprijetnih & mučnih". Mi pa še vedno nimamo dovolj dobrega razloga, da se ne bi strinjali z njim.

Filozofski pogovori in samogovori se sicer nikakor ne izčrpavajo v poan-tiranju, prav narobe, zastavki se raje širijo, kot pa ožajo, in namesto dokončnih odgovorov na mnogih mestih dobi besedo umetnost, ki gre avtorju prav očitno pod kožo. Podoben ideal je imel v mislih tudi Schelling, ko je pristnim filozofskim impulzom prav goreče pripisoval tudi estetsko komponento. Tako je seveda tudi mojster *Štirih časov* fasciniran nad lepoto ikoničnih reprezentacij, ki – za razliko od danes prevladujočih simbolnih – svojo osuplost nad svetom izražajo v pitoreskni obliki. *Štirje časi* učinkujejo kot prava galerija filozofskih (pris)po-dob: najprej je tu seveda Platonovo vesolje kot gibajoča se podoba večnosti, z veličastnim spektaklom nebesnih teles, sledi obešenjaška srednjeveška upo-dobitev nebesnih sfer, z roko, ki prebada poslednji obok, renesančne upodobitve idealnega mesta, ki imajo s filozofsko fokusacijo presenetljivo dosti opraviti, in kristalno čisti Spinozov *Naturadeus*, popolni diamant, da omenim vsaj najbolj izrazite. Vseskozi pa gre za podobe, ki jim je lepoto izoblikovala globoka težnja po presežnem, ki več iščejo, kot pa razlagajo. "Brunovi svetovi so se porajali

predvsem iz čudenja nad neizmernostjo, mistično neskončnostjo kozmosa, božanskega Univerzuma, medtem ko se svetovi v sodobnih teorijah množijo zaradi iskanja primerne *razlage* našega dobro ubranega sveta ... Toda veselje kljub temu ostaja *pračudež*."

Posebna senzibilnost bo znala ceniti pasuse v kurzivi: oknice, ki ropotajo v vetru, drevesa v večernem mraku, senco, ki šine čez pokrajino ob mimohodu oblaka, orehovo vejevje, ki šumi v dežju, hladno globino tolmuna, zrak, ki prinaša glasove in vonjave z vrta. Kot da je omenjena *fabula* v enaki meri delo nebesnih teles, njihovih obratov in zastrašujoče lepote, letnih časov in sprememb v svetlobi. Tudi lunine mene kot da niso slučaj: učinkujejo nekoliko zagonetno, vsekakor pa priklicujejo Minervino sovo. Tako ostaja dovolj prostora za polnočne pomisleke, ki se sicer izogibajo filozofskih sistemov, se jim pa ne more izogniti resnični filozof. "Nikjer nobenih angelov! ... Zmeraj samo čas, ki podnevi beži in se ponoči ustavlja! ... In kdaj pride čas spoznanja? ... Je tu že ves čas? ... Pride v smrti? ... Ali nikoli?" Saj mislec ne nagovarja le z idejnim arzenalom, pač pa tudi na neverbalnem nivoju, prek svoje osebnosti, smisla za paradokse in humor ter celo prek čuta za estetiko in razkošje. "Lepo je tu in srečni smo, zdaj, prav zdaj ... kajti smrt je velika in življenje majhno."

Miroslav Košuta: *Pomol v severno morje*. Trst: Mladika 2001.

"Ko vstanemo in gremo, katerakoli pot je prava," pripoveduje Miroslav Košuta. Nekaj podobnega očitno velja tudi za pesmi v novi zbirki, ki jim je enoličnost in predvidljivost prav zadnja briga. In naj konec koncev obvelja tudi zame, ki se v dani raznolikosti trudim prepoznati odločilne impulze, prvinsko fascinacijo razločiti od vplivov in zavezujoče od eksperimenta. Zbirka, ki prekinja desetletni pesniški molk, prečudno spominja na izbor iz opusa avtorja, ki ga življenjsko muči produktivna nespokojnost. Nemir ali nedoslednost? Naj iščem predznak ali skupni imenovalc?

"*Pomol v severno morje* dopolnjuje in zaključuje tematske sklope, načete sredi sedemdesetih let v *Tržaških pesmih* in *Pričevanju*, obenem pa razpira nova obzorja," je zapisano na zavihku. Tako smo povabljeni v odprto delovišče, kjer se poteze preteklega opusa nerazrešljivo prepletajo s komaj slutenim, strategije in taktike sprotnosti pa z impulzi globin. Sem rekla delovišče? Beseda delavnica bi zaradi svoje izrabljenosti mimogrede lahko izzvenela preveč salonsko, tu se namreč dela s težko roko. Navznoter, na nivoju možnosti in slutenj, pa kljub temu učinkuje kot intimno gledališče, kjer pozabljena kuliserija zaradi nenapovedanih sprememb v osvetljavi na lepem prevlada nad pričakovanim tekstom in kjer je odrska konstrukcija enako pomenljiva kot šepetanje za odrom. Pesnik se ne trudi, da bi fasciniral z izdelano avtopoetiko, niti da bi kaj posebej presenečal s podobami, ki jim pušča, da ostajajo to, kar po vsej verjetnosti od nekdanj hočejo biti. Pomanjkanje želje po ugajanju je tu že